

Περιεχόμενα

Πρόλογος κ. Κλήωνος Τσίμπου, Προέδρου ΕΔΗΜ.....	9
Ευχαριστήρια	11
Πρόλογος	27
1. Κρατικοί φορείς.....	27
2. Επιστημονικές Εταιρείες και άλλοι επιστημονικοί φορείς.....	28
3. Η ερευνητική δραστηριότητα των ΜΚΟ και του ιδιωτικού τομέα.....	30
Εισαγωγή.....	33
1. Οι μακροοικονομικές επιπτώσεις.....	33
1.1. Εξέλιξη του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ).....	33
1.2. Εξέλιξη του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης.....	34
1.3. Η μείωση των καταθέσεων και ο περιορισμός των επενδύσεων.....	35
1.4. Χρέος και έλλειμμα.....	36
1.5. Άλλες οικονομικές εξελίξεις.....	37
2. Οι επιπτώσεις της κρίσης και της πολιτικής που εφαρμόστηκε στο εργατικό δυναμικό, στην απασχόληση και στις συνθήκες εργασίας.....	37
2.1. Η εξέλιξη του εργατικού δυναμικού.....	37
2.2. Η εξέλιξη της απασχόλησης.....	38
2.2.1. Οι αυξομειώσεις της απασχόλησης στην ελληνική οικονομία.....	38
2.2.2. Η απασχόληση κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης.....	39
2.2.3. Οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης.....	40
2.3. Οι εργασιακές σχέσεις.....	41
2.3.1. Αύξηση της επισφαλούς εργασίας.....	41
2.3.2. Τα εργατικά ατυχήματα.....	43
2.4. Η ανεργία.....	44
2.4.1. Η εξέλιξη της ανεργίας.....	44
2.4.2. Μείωση της ανεργίας ή αύξηση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης.....	46
2.4.3. Η μακροχρόνια ανεργία.....	46
2.4.4. Οι αιτίες της αύξησης της ανεργίας.....	47
2.4.5. Οι επιπτώσεις της αύξησης της ανεργίας.....	48
3. Το βιοτικό επίπεδο και η ποιότητα ζωής του ελληνικού πληθυσμού.....	48
3.1. Το εισόδημα.....	49
3.1.1. Τα συνοδικά εισοδήματα και το διαθέσιμο εισόδημα	49
3.1.2. Το εισόδημα από άλλες πηγές.....	50
3.1.3. Ο πλούτος του κόσμου και των νοικοκυριών της Ελλάδας.....	51
3.1.4. Αιτίες και επιπτώσεις της μείωσης του πλούτου των νοικοκυριών της Ελλάδας.....	52
3.2. Το διαθέσιμο εισόδημα.....	53
3.2.1. Η υψηλή φορολογία.....	53

3.2.2. Η αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών.....	55
3.2.3. Η αποταμίευση των νοικοκυριών.....	55
3.3. Οι δαπάνες.....	56
4. Η διεύρυνση των ανισοτήτων, η φτώχεια των μη προνομιούχων, των παιδιών και η φτωχοποίηση της μεσαίας τάξης.....	60
4.1. Η φτώχεια στις χώρες της ΕΕ.....	60
4.2. Η φτωχοποίηση της μεσαίας τάξης.....	61
5. Ο πληθυσμός της Ελλάδας υπό διωγμόν.....	63

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ.....	65
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1828-2017.....	67
---	----

1. Η εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας σύμφωνα με τα αποτελέσματα απογραφών και εκτιμήσεων.....	67
1.1. Ο πληθυσμός της Ελλάδας σύμφωνα με τις τρεις (3) τελευταίες Απογραφές.....	68
1.2. Η μεταπολεμική εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας.....	69
2. Κριτική αξιολόγηση των απογραφών.....	70
2.1. Χρησιμότητα, αξιοπιστία, αμφισβήτηση και κριτική των απογραφών και των στατιστικών στοιχείων.....	70
2.2. Κρίση και Απογραφή του 2011.....	72
3. Φυσική και πραγματική κίνηση του πληθυσμού της Ελλάδας.....	72
3.1. Η εξέλιξη της φυσικής κίνησης.....	73
3.2. Η καθαρή μετανάστευση.....	73
4. Παγκόσμιος και Ευρωπαϊκός πληθυσμός.....	75
4.1. Το μέγεθος του παγκόσμιου πληθυσμού και του πληθυσμού της ΕΕ.....	75
4.2. Παγκόσμιος και Ελληνικός πληθυσμός.....	75
4.3. Ο πληθυσμός των χωρών της ΕΕ και ο πληθυσμός της Ελλάδας.....	75
5. Τα αίτια της εξέλιξης του ελληνικού πληθυσμού.....	76
5.1. Αίτια της εξέλιξης του Ελληνικού Πληθυσμού σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1828-2011.....	76
5.1.1. Οι παράγοντες που επηρέασαν την αύξηση του πληθυσμού.....	76
5.1.2. Οι παράγοντες που είχαν ως συνέπεια η αύξηση του πληθυσμού να είναι περιορισμένη.....	77
5.1.3. Οι παράγοντες που επέφεραν μείωση του πληθυσμού της Ελλάδας.....	77
5.1.4. Τα αίτια των δυσμενών δημογραφικών εξελίξεων στην περίοδο της κρίσης.....	77
6. Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας πριν και μετά την κρίση.....	78
7. Ο πληθυσμός της Ελλάδας στο μέλλον.....	79
7.1. Βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες προβολές του πληθυσμού της Ελλάδας. Ελληνικές μελέτες.....	79
7.2. Προβολές αλλοδαπών φορέων.....	80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ, ΗΛΙΚΙΑ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ.....	81
1. Ο πληθυσμός της Ελλάδας κατά φύλο και ομάδες ηλικιών.....	81
1.1. Η εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας κατά φύλο και διεθνείς συγκρίσεις.....	81
1.2. Η εξέλιξη της πυραμίδας του πληθυσμού της Ελλάδας.....	82
1.3. Εξέλιξη της ποσοστιαίας αναλογίας του πληθυσμού της Ελλάδας στην περίοδο 1951-2011.....	85
1.4. Η εξέλιξη του αριθμού νηπίων και παιδιών κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	86
1.5. Η μέση ηλικία του πληθυσμού στην Ελλάδα.....	86
1.6. Πληθυσμός άνω και κάτω των 50 ετών.....	86
1.7. Παράγοντες που επηρεάζουν την κατανομή του πληθυσμού κατά φύλο στην Ελλάδα.....	86
1.8. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της διάρθρωσης του πληθυσμού κατά φύλο και ηλικία με οικονομικά και κοινωνικά φαινόμενα.....	87
1.8.1. Αριθμητική υπεροχή και διακρίσεις σε βάρος των γυναικών.....	88
1.8.2. Μείωση του αριθμού των νέων και προβλήματα που αντιμετωπίζουν.....	89
1.8.3. Τα αδιέξοδα των μεσηλικών.....	91
2. Οικογενειακή κατάσταση και οικογένεια πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	92
2.1. Η εξέλιξη του πληθυσμού κατά οικογενειακή κατάσταση.....	92
2.2. Η οικογένεια στην Ελλάδα.....	92
2.2.1. Οι μορφές της οικογένειας.....	93
2.2.2. Αλλαγές στη μορφή της ελληνικής οικογένειας.....	97
2.2.3. Η αλληλαγή των οικογενειακών ρόλων.....	98
3. Η εξέλιξη του αριθμού των Νοικοκυριών και των Μελών τους.....	99

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ.....	101
1. Η Κατανομή του Πληθυσμού στον χώρο.....	102
1.1. Πληθυσμός και φυσική κίνηση του πληθυσμού κατά γεωγραφικά διαμερίσματα και περιφέρειες.....	102
1.1.1. Οι ιδιαιτερότητες της Αττικής.....	103
1.1.2. Ο πληθυσμός των εκτός Αττικής προνομιούχων περιοχών.....	104
1.1.3. Ο πληθυσμός των προνομιούχων νησιωτικών και τουριστικών περιοχών.....	108
1.1.4. Οι λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές.....	109
1.1.5. Οι μη προνομιούχες περιοχές.....	110
1.2. Ανισότητες της κατανομής του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων στον χώρο.....	111
1.3. Απόκλιση αντί για σύγκλιση μεταξύ των περιφερειών Ελλάδας και του Μέσου Όρου της ΕΕ.....	112
1.4. Τα χαρακτηριστικά και οι ιδιαιτερότητες των Νομών της Ελλάδας.....	112
1.5. Αστικός, ημιαστικός και αγροτικός πληθυσμός.....	113
2. Τα αίτια της Εσωτερικής Μετανάστευσης.....	114
2.1. Παράγοντες προσέλκυσης και παράγοντες απώθησης.....	114
2.1.1. Παράγοντες προσέλκυσης στην πρωτεύουσα και στα μεγάλα αστικά κέντρα.....	114
2.1.2. Παράγοντες απώθησης από τις αγροτικές περιοχές.....	115
2.1.3. Παράγοντες απώθησης από τις αστικές περιοχές πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	116
2.1.4. Παράγοντες προσέλκυσης και επιστροφής στην επαρχία και στην ύπαιθρο.....	118
3. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της Εσωτερικής Μετανάστευσης με οικονομικά, κοινωνικά, πολεοδομικά και περιβαλλοντικά φαινόμενα.....	120

3.1. Εσωτερική μετανάστευση και αστικοποίηση.....	121
3.1.1. Εκβιομηχάνιση, αποβιομηχάνιση και υποδομές.....	121
3.1.2. Εσωτερική μετανάστευση και πολεοδομικά φαινόμενα.....	125
3.1.3. Οικιστική ανάπτυξη και υποβάθμιση περιβάλλοντος.....	126
3.1.4. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις εσωτερικής μετανάστευσης και περιβαλλοντικών παραγόντων.....	128
3.1.5. Οι ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές.....	130
3.1.6. Μετασχηματισμός των τοπικών οικονομιών και κοινωνιών από βιομηχανικές/ βιοτεχνικές σε καταναλωτικές/ψυχαγωγικές.....	132
3.2. Η ερήμωση της υπαίθρου.....	132
3.2.1. Η εξέλιξη στην υπαίθρο και στη γεωργία.....	132
3.2.2. Αίτια της ερήμωσης της υπαίθρου και της επιστροφής στην περιφέρεια και στις αγροτικές περιοχές.....	133
3.3. Οι επιπτώσεις από την ερήμωση της υπαίθρου.....	134
3.3.1. Οι οικονομικές επιπτώσεις.....	134
3.3.2. Οι κοινωνικές επιπτώσεις.....	135
3.3.3. Οι δημογραφικές επιπτώσεις.....	136
3.3.4. Οι πολιτισμικές επιπτώσεις.....	136
3.4. Οι επιπτώσεις από την εγκατάλειψη των αστικών κέντρων και την εγκατάσταση στην περιφέρεια.....	136

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	139
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	141
--	-----

1. Στις χώρες της ΕΕ.....	141
2. Στην Ελλάδα.....	141
2.1. Το σύνολο των γεννήσεων και των θανάτων.....	142
2.2. Γεννήσεις από Ελληνίδες και από μετανάστριες.....	143
3. Αίτια μείωσης γεννήσεων, αύξησης θανάτων, αποδημίας.....	144
4. Οι επιπτώσεις της κρίσης και της εφαρμοζόμενης πολιτικής στη φυσική και την πραγματική κίνηση του πληθυσμού.....	144

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΓΑΜΗΛΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΖΥΓΙΟΤΗΤΑ	147
---	-----

1. Η γαμηλιότητα.....	147
1.1. Η γαμηλιότητα στο σύνολο των χωρών της ΕΕ.....	148
1.2. Η γαμηλιότητα στην Ελλάδα.....	149
1.2.1. Η εξέλιξη των γάμων και της γαμηλιότητας.....	149
1.2.2. Γάμοι θρησκευτικοί και γάμοι πολιτικοί.....	150
1.2.3. Κρίση και γαμηλιότητα.....	150
1.3. Αίτια μείωσης της γαμηλιότητας.....	150
1.3.1. Δημογραφικοί παράγοντες.....	150
1.3.2. Θεσμικοί παράγοντες.....	151
1.3.3. Οικονομικοί και κοινωνικο-πολιτισμικοί παράγοντες.....	152
1.3.4. Αλληλαγές στο σύστημα αξιών και αντιλήψεων για τον γάμο.....	153
1.3.5. Οι επιπτώσεις της εξέλιξης της γαμηλιότητας στην Ελλάδα.....	154

2. Διαζύγιο και διαζυγιότητα.....	155
2.1. Στατιστικά στοιχεία για τα διαζύγια και τη συχνότητά τους στον πληθυσμό.....	155
2.1.1. Εξέλιξη της διαζυγιότητας στην Ευρώπη.....	155
2.2.2. Η διαζυγιότητα στην Ελλάδα.....	156
2.3. Αίτια εξέλιξης της διαζυγιότητας στην Ελλάδα.....	157
2.3.1. Οικονομικοί λόγοι.....	157
2.3.2. Προσωπικοί λόγοι και ψυχολογικά αίτια.....	157
2.3.3. Κρίση και διαζυγιότητα.....	158
2.3.4. Διαζύγια στο μέλλον.....	158
2.4. Επιπτώσεις των διαζυγίων στους συζύγους και στα παιδιά τους.....	159
2.4.1. Επιπτώσεις των διαζυγίων στη ζωή των ανδρών και γυναικών.....	159
2.4.2. Οι επιπτώσεις των διαζυγίων των γονέων στη ζωή των παιδιών.....	159

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ.....	161
1. Η Εξέλιξη της γεννητικότητας και της γονιμότητας.....	161
1.1. Η γεννητικότητα και η γονιμότητα στην Ευρώπη.....	162
1.1.1. Κατάταξη των χωρών της ΕΕ από την άποψη της γονιμότητας.....	163
1.1.2. Ομοιότητες και διαφορές στις χώρες της Ευρώπης.....	163
1.1.3. Η επίδραση της κρίσης στη γεννητικότητα και γονιμότητα στις χώρες της ΕΕ.....	165
1.2. Η κατάσταση στην Ελλάδα.....	166
1.2.1. Η εξέλιξη της γεννητικότητας/γονιμότητας στην Ελλάδα μετά το 1961.....	166
1.2.2. Η γονιμότητα κατά περιοχές.....	167
1.2.3. Γονιμότητα και ηλικία της μητέρας.....	168
1.2.4. Οι γεννήσεις κατά σειρά γέννησης.....	168
1.2.5. Η μείωση της αναλογίας γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας.....	169
1.2.6. Η γονιμότητα κατά υπηκοότητα.....	169
1.2.7. Ο Δείκτης Γονιμότητας της Ελλάδας στο μέλλον.....	170
1.3. Οι σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της εξέλιξης της γεννητικότητας/ γονιμότητας στην Ελλάδα με δημογραφικά οικονομικά και κοινωνικά φαινόμενα.....	170
2. Γεννήσεις παιδιών χωρίς γάμο των γονέων τους.....	170
2.1. Οι γεννήσεις παιδιών χωρίς γάμο των γονέων τους στις χώρες της ΕΟΚ/ΕΕ.....	170
2.2. Οι γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου στην Ελλάδα.....	171
2.2.1. Εξέλιξη των εκτός γάμου γεννήσεων.....	171
2.2.2. Μελέτες και έρευνες στην Ελλάδα.....	172
2.2.3. Η νομοθεσία και τα δικαιώματα των παιδιών εκτός γάμου και των άγαμων μητέρων.....	173

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΤΑ ΜΕΣΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ.....	175
1. Μέσα περιορισμού των γεννήσεων και ο επιθυμητός αριθμός των παιδιών.....	176
1.1. Πλήσιον Δικαιωμάτων και δυνατότητα εφαρμογής τους.....	176
1.2. Ιδανικός, επιθυμητός και πραγματοποιούμενος αριθμός παιδιών.....	177
2. Οι μέθοδοι αντισύλληψης.....	177
2.1. Μέθοδοι αντισύλληψης.....	178
2.1.1. Αποτελεσματικότητα και παρενέργειες των διαφόρων μεθόδων αντισύλληψης.....	178
2.1.2. Οι ιδιαιτερότητες των ορμονικών αντισυλληπτικών (Ο.Α.) (χαπιών).....	181

2.1.3. Οι επιπτώσεις των ορμονικών αντισυλληπτικών (Ο.Α.).....	182
2.1.3.1. <i>Ευνοϊκές και δυσμενείς επιπτώσεις στη θνησιμότητα και τη νοσηρότητα</i>	182
2.1.3.2. <i>Οι παρενέργειες των ορμονικών αντισυλληπτικών (Ο.Α.)</i>	182
2.1.4. Η αντισύλληψη της επόμενης ημέρας.....	184
2.1.5. Νέα ανδρικά αντισυλληπτικά.....	184
2.1.6. Υπάρχει ιδανική αντισυλληπτική μέθοδος;.....	186
2.2. Ενημέρωση για την αντισύλληψη.....	186
2.3. Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και έρευνες για την αντισύλληψη στην Ελλάδα.....	187
3. Αμβλώσεις/Εκτρώσεις.....	188
3.1. Ζητήματα σχετικά με την άμβλωση.....	189
3.2. Νομικό καθεστώς και νομιμοποίηση των αμβλώσεων στον κόσμο και στην Ελλάδα.....	190
3.2.1. Το δικαίωμα στην άμβλωση.....	190
3.2.2. Έρευνες και μελέτες για την άμβλωση.....	191
3.3. Αιτίες της άμβλωσης.....	192
3.3.1. Οι λόγοι που υποκινούν τις γυναίκες και τα ζευγάρια στη διενέργεια αμβλώσεων.....	192
3.3.2. Οι λόγοι που ευνοούν ή εμποδίζουν τη διακοπή της εγκυμοσύνης από τις γυναίκες και τα ζευγάρια.....	192
3.4. Οι επιπτώσεις των αμβλώσεων.....	193
3.4.1. Οι δημογραφικές επιπτώσεις.....	193
3.4.2. Επιπτώσεις των αμβλώσεων στη ζωή και στην υγεία της γυναίκας, στις επόμενες κησεις και στην οικογένεια.....	193
4. Ο Οικογενειακός Προγραμματισμός (Ο.Π.).....	195
5. Έρευνες για την άμβλωση στην Ελλάδα.....	196
6. Συμπέρασμα.....	197

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ	199
1. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την εξέλιξη των γεννήσεων.....	201
1.1. Οικονομικοί παράγοντες.....	201
1.1.1. Η μακροοικονομική θεωρητική προσέγγιση.....	201
1.1.2. Η μικροοικονομική θεωρητική προσέγγιση.....	202
1.2. Το κόστος γέννησης και ανατροφής του παιδιού.....	205
1.2.1. Υπολογισμοί του κόστους το 1994 και η αναπροσαρμογή του.....	205
1.2.2. Πρόσφατοι υπολογισμοί.....	208
2. Κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες.....	209
2.1. Η μείωση της απασχόλησης και μείωση των γεννήσεων.....	210
2.2. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις γυναικείας απασχόλησης και γονιμότητας.....	210
2.2.1. Μείωση της γεννητικότητας και γυναικεία απασχόληση.....	211
2.2.2. Συνθήκες απασχόλησης και γονιμότητα.....	212
2.2.3. Γονιμότητα και απασχόληση κατά περιοχές.....	213
2.2.4. Κρίση και μείωση των γεννήσεων.....	214
2.2.5. Οι επιπτώσεις της απασχόλησης στην εργαζόμενη μητέρα.....	215
2.2.6. Η ευθύνη για την υπογεννητικότητα.....	216
2.3. Η ανεργία και η γονιμότητα στην Ελλάδα.....	218
2.3.1. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της μείωσης της απασχόλησης και της αύξησης της ανεργίας με τη γεννητικότητα.....	218
2.3.2. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις ανεργίας, υγείας και υπογεννητικότητας.....	218

2.4. Η κατοικία.....	219
2.4.1. Κατοικία και περιβάλλον στις αστικές και αγροτικές περιοχές της Ελλάδας.....	220
2.4.2. Σχέσεις κατοικίας και υπογεννητικότητας πριν από την κρίση.....	220
2.4.3. Κατοικία και υπογεννητικότητα κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	222
2.5. Η ανεπαρκής προστασία της μητρότητας στην Ελλάδα.....	224
2.5.1. Πριν από την κρίση.....	224
2.5.2. Η προστασία της μητρότητας κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	225
2.5.3. Κρατική πολιτική κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	226
2.6. Οι τρόποι φύλαξης των παιδιών.....	227
2.6.1. Οι βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί (ΒΝΣ).....	227
2.6.2. Άλλοι Τρόποι Φύλαξης Παιδιών με Πληρωμή.....	231
2.6.3. Άλλοι θεσμοί.....	232
3. Οι κοινωνικοί παράγοντες.....	232
3.1. Η κοινωνική τάξη.....	232
3.2. Κοινωνικό πρότυπο και γεννητικότητα.....	234
3.3. Αιτίες της εξέλιξης του αριθμού των παιδιών εκτός γάμου.....	235
3.3.1. Αιτίες των υψηλών ποσοστών γεννήσεων παιδιών χωρίς γάμο των γονέων τους στις σύγχρονες ευρωπαϊκές κοινωνίες και ειδικότερα στις χώρες της ΕΕ.....	235
3.3.2. Τα αίτια του χαμηλού ποσοστού παιδιών που γεννήθηκαν εκτός γάμου στην Ελλάδα.....	236
4. Δημογραφικοί Παράγοντες.....	238
4.1. Μείωση της βρεφικής θνησιμότητας.....	238
4.2. Η επίδραση της μεταναστευτικής κίνησης.....	238
4.2.1. Η εξωτερική μετανάστευση.....	238
4.2.2. Η αστικοποίηση.....	239
4.2.3. Δημογραφικές αιτίες που σχετίζονται με τις γυναίκες.....	239
4.2.4. Κρίση και γονιμότητα.....	240
5. Οι βιολογικοί παράγοντες.....	241
6. Οι Πολιτισμικοί Παράγοντες.....	244
6.1. Οι έρευνες και μελέτες για τη σχέση γονιμότητας και επιπέδου εκπαίδευσης.....	244
6.2. Πώς το εκπαιδευτικό επίπεδο της γυναίκας επηρεάζει τη γεννητικότητα;.....	245
7. Οι Ψυχολογικοί Παράγοντες.....	245
8. Η πολιτική του κράτους αντικίνητρο στην απόκτηση παιδιού/ών.....	247
9. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις μείωσης των γεννήσεων και οικονομικών/δημογραφικών φαινομένων.....	249

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑ, ΝΟΣΗΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ.....	253
1. Ορισμοί και μετρήσεις των θανάτων και της θνησιμότητας.....	253
2. Διεθνείς συγκρίσεις της θνησιμότητας.....	255
2.1. Παγκόσμιες εξελίξεις.....	255
2.2. Η θνησιμότητα στις χώρες της ΕΕ.....	256
2.2.1. Γενική και διαφορική θνησιμότητα.....	256
2.2.2. Η βρεφική θνησιμότητα και οι γεννήσεις νεκρών στις χώρες της ΕΟΚ/ΕΕ.....	260
3. Η εξέλιξη της θνησιμότητας στην Ελλάδα.....	262
3.1. Οι γεννήσεις νεκρών παιδιών.....	263
3.2. Η διαφορική θνησιμότητα.....	264
3.2.1. Η θνησιμότητα κατά φύλο.....	264
3.2.2. Η θνησιμότητα κατά οικογενειακή κατάσταση.....	265

3.2.3. Η θνησιμότητα κατά αιτία θανάτου.....	266
3.2.4. Η θνησιμότητα κατά ηλικίες.....	268
3.2.5. Οι γεωγραφικές ανισότητες της θνησιμότητας.....	271
3.2.6. Η θνησιμότητα κατά επίπεδο εκπαίδευσης.....	272
3.2.7. Η θνησιμότητα Ελλήνων και μεταναστών.....	272
3.3. Η θνησιμότητα στην Ελλάδα της κρίσης.....	275
3.4. Η θνησιμότητα από αυτοκτονίες.....	275
3.4.1. Κρίση και αυτοκτονίες στις χώρες της ΕΕ.....	275
3.4.2. Οι αυτοκτονίες στην Ελλάδα.....	276
3.5. Η θνησιμότητα σήμερα και στο μέλλον.....	278
4. Υγεία, νοσηρότητα και θνησιμότητα.....	279
4.1. Η κατάσταση υγείας.....	280
4.2. Οι επιπτώσεις της κρίσης στην υγεία.....	284
4.2.1. Η σωματική υγεία.....	284
4.2.1.1. Οι συχνότερες ασθένειες.....	284
4.2.1.2. Οι παράγοντες κινδύνου.....	285
4.2.1.3. Προσυμπτωματικός έλεγχος.....	286
4.2.2. Η ψυχική υγεία.....	286
5. Αιτίες της εξέλιξης της θνησιμότητας και της νοσηρότητας.....	287
5.1. Πρόοδος της επιστήμης και οικονομικοί παράγοντες.....	288
5.1.1. Παράγοντες που έχουν σχέση με τις προόδους της ιατρικής και τις βελτιώσεις στη Δημόσια Υγεία.....	288
5.1.2. Η πολιτική που εφαρμόστηκε.....	288
5.2. Οι δαπάνες για την υγεία, το εισόδημα των νοικοκυριών και η νοσηρότητα.....	289
5.2.1. Οι δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες.....	289
5.2.2. Εισόδημα των νοικοκυριών.....	290
5.3. Άλλοι παράγοντες.....	292
5.3.1. Δημογραφικοί παράγοντες.....	292
5.3.2. Περιβαλλοντικοί παράγοντες.....	292
5.3.3. Ο «Λογιστικός» παράγοντας.....	293
5.4. Η διαφοροποίηση της θνησιμότητας και της νοσηρότητας.....	293
5.4.1. Η διαφοροποίηση κατά φύλο.....	294
5.4.2. Η διαφοροποίηση που σχετίζεται με τον τρόπο ζωής.....	294
5.5. Αιτίες εξέλιξης διάφορων μορφών θνησιμότητας.....	296
5.5.1. Αίτια της εξέλιξης της βρεφικής θνησιμότητας.....	296
5.5.2. Αίτια τροχαίων ατυχημάτων.....	297
5.5.3. Αιτίες των αυτοκτονιών.....	297
6. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις κρίσης και νοσηρότητας/θνησιμότητας.....	298
6.1. Η επίδραση της κρίσης, της ανεργίας και των συνθηκών απασχόλησης.....	299
6.2. Η υποβάθμιση του Δημοσίου Συστήματος Υγείας.....	299

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Η ΓΗΡΑΝΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	303
1. Η δημογραφική γήρανση στις χώρες της ΕΟΚ/ΕΕ.....	304
1.1. Η διάρθρωση του πληθυσμού της ΕΕ.....	305
1.1.1. Ο πληθυσμός 65 ετών και άνω.....	305
1.1.2. Η διάμεση ηλικία.....	305
1.1.3. Ο ηλικιωμένος πληθυσμός στο μέλλον.....	306

1.2. Η εξέλιξη της γήρανσης του πληθυσμού της Ελλάδας.....	306
1.2.1. Η εξέλιξη της διάρθρωσης του πληθυσμού στη μεταπολεμική περίοδο.....	307
1.2.2. Η εξέλιξη των δεικτών εξάρτησης και γήρανσης.....	307
1.2.3. Η διαφορική γήρανση.....	307
1.2.4. Η ανανέωση του πληθυσμού ορισμένων περιοχών.....	308
1.2.5. Η γήρανση του πληθυσμού της Ελλάδας στο μέλλον.....	309
1.2.6. Τα αίτια της γήρανσης του πληθυσμού της Ελλάδας.....	309
2. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της γήρανσης του πληθυσμού με την Ελληνική Οικονομία και κοινωνία.....	312
2.1. Γήρανση του πληθυσμού της Ελλάδας και Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΣΚΑ).....	312
2.1.1. Διανεμητικό και Κεφαλαιοποικτικό Ασφαλιστικό Σύστημα.....	312
2.1.2. Οι μελέτες για το Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης της Ελλάδας.....	313
2.1.3. Το ΣΚΑ κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	317
2.1.3.1. Μείωση των εσόδων.....	317
2.1.3.2. Αύξηση των δαπανών των ασφαλιστικών φορέων.....	319
2.1.3.3. Οι συνταξιούχοι στην Ελλάδα πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	320
2.1.3.4. Η ηλικία συνταξιοδότησης.....	320
2.1.4. Οι αιτίες της αύξησης των δαπανών για τις συντάξεις και των προβλημάτων που αντιμετωπίζει το ΣΚΑ.....	321
2.1.5. Οι επιπτώσεις από τις εξελίξεις στο Ασφαλιστικό Σύστημα κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	322
2.1.5.1. Αδυναμία των φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης στην αντιμετώπιση των υποχρεώσεών τους.....	322
2.1.5.2. Η κριτική της πολιτικής για το Ασφαλιστικό και τις συντάξεις κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	323
2.1.5.3. Οι συντάξεις χηρείας.....	323
2.1.5.4. Είναι οι Νόμοι περικοπών των συντάξεων αντισυνταγματικοί;.....	324
2.1.5.5. Θα υπάρξουν και άλλες περικοπές των συντάξεων στο μέλλον;.....	324
2.1.6. Σύνδεση του χρέους με τις συντάξεις.....	326
2.1.7. Οι μεταρρυθμίσεις και οι αντιδράσεις.....	326
2.1.7.1. Η δημιουργία του ΕΦΚΑ.....	327
2.1.7.2. Οι αντιδράσεις κατά του ΕΦΚΑ.....	327
2.1.7.3. Άλλες αντιδράσεις.....	327
2.2. Υπάρχει λύση για το Ασφαλιστικό;.....	328
3. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της γήρανσης με την Αγορά Εργασίας.....	329
4. Οι δαπάνες για την υγεία, τις ασθένειες και τη φροντίδα των ηλικιωμένων στην Ελλάδα.....	330
4.1. Γήρανση πληθυσμού και ασθένειες ηλικιωμένων.....	330
4.2. Η εξέλιξη στις δαπάνες και στις Υπηρεσίες Υγείας.....	331
4.3. Η κατάσταση στα ελληνικά νοσοκομεία.....	333
4.4. Η φροντίδα των ασθενών και υπερηλίκων.....	335
5. Γήρανση πληθυσμού και Παιδεία/Εκπαίδευση.....	337
6. Οι δημογραφικές επιπτώσεις της γήρανσης.....	337
7. Άλλες επιπτώσεις της γήρανσης.....	337
8. Γήρανση του πληθυσμού και ζωή των ηλικιωμένων.....	338
8.1. Εισόδημα και ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων στην Ελλάδα.....	339
8.1.1. Εισόδημα από συντάξεις και άλλες πηγές.....	339
8.1.2. Η σύνταξη ως κύρια πηγή εισοδήματος των ελληνικών νοικοκυριών.....	340
8.1.3. Ανισότητες στον ηλικιωμένο πληθυσμό.....	341
8.1.4. Η φτωχοποίηση των συνταξιούχων.....	342

8.1.5. Οι ηλικιωμένοι στο μέλλον.....	342
9. Οικογενειακές σχέσεις ηλικιωμένων.....	343
10. Η κατοικία των ηλικιωμένων.....	344
10.1. Οι ιδιωτικές κατοικίες.....	344
10.2. Οι συλλογικές κατοικίες.....	344
11. Οι διαμαρτυρίες των ηλικιωμένων.....	346
12. Πώς η κατάσταση των ηλικιωμένων επηρεάζει άτομα άλλων ομάδων ηλικιών.....	347

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ	349
--------------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Η ΑΠΟΔΗΜΙΑ	353
-------------------------	-----

1. Υπολογισμοί και εκτιμήσεις για τον αριθμό των Ελλήνων και αλλοδαπών που αποδήμησαν στην περίοδο της κρίσης.....	354
1.1. Περιοχές προέλευσης και χώρες υποδοχής.....	356
1.1.1. Από ποιες περιοχές της Ελλάδας προέρχονται.....	356
1.1.2. Σε ποιες χώρες μεταναστεύουν οι Έλληνες.....	356
1.2. Τα χαρακτηριστικά των μεταναστών.....	360
1.2.1. Τα δημογραφικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά των μεταναστών.....	360
1.2.2. Κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των Ελλήνων μεταναστών.....	361
1.2.3. Το επίπεδο εκπαίδευσης των Ελλήνων και Ελληνίδων που εργάζονται στο εξωτερικό.....	362
1.2.4. Η μεταναστευτική εμπειρία.....	363
1.3. Χρόνος παραμονής στο εξωτερικό.....	364
1.4. Η ενδεχόμενη αποδημία και επιστροφή.....	364
2. Τα αίτια της αποδημίας των Ελλήνων.....	365
2.1. Τα αίτια της αποδημίας από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι τις αρχές της κρίσης.....	366
2.2. Τα αίτια της αποδημίας κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	367
2.2.1. Πολιτικοί, μακροοικονομικοί και μακροκοινωνιολογικοί παράγοντες.....	367
2.2.2. Κίνητρα για την αποδημία επιστημόνων.....	369
2.2.3. Παράγοντες προσέλκυσης επιστημόνων σε χώρες του εξωτερικού.....	373
2.2.4. Παράγοντες που θα οδηγούσαν στην επιστροφή Ελλήνων και Ελληνίδων.....	374
2.3. Η φοιτητική μετανάστευση.....	374
3. Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης εγκεφάλων.....	375
3.1. Οι Μακροοικονομικές επιπτώσεις.....	376
3.1.1. Οι επιπτώσεις της αποδημίας εγκεφάλων στην ανάπτυξη/ανάκαμψη της Ελλάδας.....	376
3.1.2. Τα μεταναστευτικά εμβάσματα.....	377
3.1.3. Το κόστος «παραγωγής» και «εξαγωγής» των μεταναστών για την Ελλάδα.....	377
3.1.4. Οι επιπτώσεις της αποδημίας αλλοδαπών στην οικονομία και στον πληθυσμό της Ελλάδας.....	379
3.1.5. Οι ευνοϊκές επιπτώσεις της μετανάστευσης στις χώρες υποδοχής.....	379
3.2. Οι επιπτώσεις στο Εθνικό Σύστημα Υγείας.....	380
3.3. Οι δημογραφικές επιπτώσεις.....	381
3.4. Οι επιπτώσεις στη ζωή των ανθρώπων.....	381

3.4.1. Επιστήμονες που διαμένουν στο εξωτερικό.....	382
3.4.2. Οι επιστήμονες που επιστρέφουν.....	382
3.4.3. Οι νέοι που μένουν στην Ελλάδα.....	383
4. Ενδεικνυόμενη πολιτική.....	383
5. Το μέλλον της διαρροής εγκεφάλων.....	384

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

Η ΕΙΣΡΟΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ.....	385
1. Στατιστικές και εκτιμήσεις για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες.....	385
1.1. Η εξέλιξη της εισροής μεταναστών.....	386
1.1.1. Στις χώρες της ΕΕ.....	386
1.1.2. Στην Ελλάδα.....	387
1.1.2.1. Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα.....	387
1.1.2.2. Η παλιννόστηση των μεταναστών.....	389
2. Το προσφυγικό ζήτημα.....	389
2.1. Στατιστικές και εκτιμήσεις για τους πρόσφυγες.....	391
2.2. Η μετεγκατάσταση προσφύγων και παράτυπων μεταναστών.....	394
3. Το θεσμικό πλαίσιο.....	395
3.1. Ορισμοί.....	395
3.1.1. Συμβάσεις και Νομικά κείμενα που αφορούν τους πρόσφυγες.....	397
3.1.2. Η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας.....	399
3.1.3. Η νομοθεσία για το προσφυγικό στην Ελλάδα.....	401
3.2. Οι απόψεις των Ελλήνων για το «προσφυγικό».....	402
3.3. Γεωγραφικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των προσφύγων.....	402
3.3.1. Από πού έρχονται και πού φτάνουν;.....	402
3.3.2. Πού θέλουν να πάνε;.....	404
3.3.3. Το προσφυγικό δράμα.....	405
4. Τα αίτια της εισροής μεταναστών στην Ελλάδα.....	406
4.1. Παράγοντες που επηρέασαν την εισροή μεταναστών πριν από την κρίση.....	406
4.2. Στην περίοδο 2009-2018.....	407
4.3. Το κόστος και η χρηματοδότηση της προσφυγικής κρίσης για την Ελλάδα.....	409
5. Οι επιπτώσεις της εισροής των μεταναστών και προσφύγων.....	410
5.1. Πριν από την κρίση.....	410
5.2. Οι σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της εισροής μεταναστών και προσφύγων με την οικονομία και την αγορά εργασίας κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	411
5.2.1. Οι επιπτώσεις στην οικονομία της Ελλάδας.....	411
5.2.2. Επιπτώσεις στην αγορά εργασίας.....	413
5.3. Οι σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της εισροής μεταναστών και προσφύγων με την ελληνική κοινωνία.....	413
5.3.1. Επιπτώσεις στη Δημόσια Υγεία, στην υγεία του γηγενούς πληθυσμού και στην υγεία των μεταναστών.....	414
5.3.2. Επιπτώσεις στη Δημόσια Παιδεία.....	416
5.3.3. Οι επιπτώσεις στην καθημερινότητα των κατοίκων των περιοχών, όπου εγκαθίστανται προσωρινά ή οριστικά οι πρόσφυγες.....	416
5.3.4. Εγκληματικότητα μεταναστών και προσφύγων.....	416
5.4. Άλλες επιπτώσεις.....	418
5.4.1. Οι δημογραφικές επιπτώσεις.....	418
5.4.2. Οι πολιτισμικές επιπτώσεις.....	418
5.4.3. Πολιτικές επιπτώσεις.....	419

5.4.4. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις εισροής μεταναστών/προσφύγων και θρησκείας...	420
5.4.5. Πρόσφυγες και τρομοκρατία.....	422
6. Οι εθνικές επιπτώσεις.....	423
7. Πώς ο ελληνικός και ξένος Τύπος αντιμετωπίζουν την κατάσταση στα ελληνικά νησιά το 2017;.....	424
8. Η ζωή των μεταναστών και προσφύγων.....	424
8.1. Οι συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα.....	425
8.1.1. Ελληνική γλώσσα.....	426
8.1.2. Η απασχόληση.....	427
8.1.3. Η κατοικία μεταναστών και προσφύγων.....	429
8.1.4. Η οικογένεια των μεταναστών.....	431
8.2. Οργανώσεις και Υπηρεσίες στη διάθεση των μεταναστών και προσφύγων.....	432
8.3. Διακινητές μεταναστών και προσφύγων.....	434
8.4. Έλληνες και πρόσφυγες.....	434
8.4.1. Η αλληλεγγύη και οι αντιδράσεις του Ελληνικού λαού.....	435
8.4.2. Οι εξεγέρσεις μεταναστών και προσφύγων.....	435
8.4.3. Εξεγέρσεις και διαδηλώσεις πολιτών.....	436
8.4.4. Ρατσισμός και ξενοφοβία.....	436
8.5. Εξαφανίσεις και θάνατοι μεταναστών και προσφύγων.....	436
9. Ανάγκη επιστημονικών μελετών και ερευνών για «το προσφυγικό».....	437
9.1. Για τον ρόλο και την ευθύνη τρίτων στην προσφυγική κρίση.....	438
9.2. Για τις χώρες διέλευσης.....	438
9.3. Για την Ελλάδα.....	438
9.4. Για τις χώρες υποδοχής/εγκατάστασης.....	441
10. Το μέλλον.....	442
10.1. Οι μετανάστες είναι δυνατόν να συμβάλλουν σε μία ενδεχόμενη διάλυση της ΕΕ ή της Ευρωζώνης;.....	442
10.2. Πώς μπορεί να μειωθεί ο αριθμός των εγκλωβισμένων μεταναστών και προσφύγων στα ελληνικά νησιά;.....	443

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟΤΡΙΤΟ

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	445
I. Η εξέλιξη της δημογραφικής κατάστασης της Ελλάδας	445
1. Η κατάσταση του πληθυσμού.....	445
2. Η φυσική και πραγματική κίνηση του πληθυσμού.....	447
3. Η εξέλιξη της γαμνησιότητας-διαζυγιότητας.....	449
4. Η εξέλιξη της γεννητικότητας/γονιμότητας.....	450
5. Η θνησιμότητα και η νοσηρότητα.....	452
6. Η δημογραφική γήρανση.....	456
7. Η μεταναστευτική κίνηση του πληθυσμού της Ελλάδας.....	458
8. Η αποδημία κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	458
9. Η εισροή μεταναστών και προσφύγων.....	460
10. Δημογραφικό πρόβλημα.....	462
II. Συμπεράσματα	463
1. Τα αποτελέσματα της κρίσης και της πολιτικής που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα.....	463
2. Η πολιτική της ΕΕ και των δανειστών.....	464
3. Η κριτική της πολιτικής των δανειστών. Το δόγμα του σοκ στην Ελλάδα.....	467
4. Είναι λάθος να συγχέονται τα μέσα περιορισμού των γεννήσεων με τα αίτια.....	468

5. Οι επιπτώσεις της κρίσης στην υγεία, στη νοσηρότητα, στη θνησιμότητα και στη μακροζωία του πληθυσμού της Ελλάδας.....	469
6. Το Ασφαλιστικό Σύστημα της Ελλάδας.....	470
7. Συντάξεις.....	471
8. Οι δημογραφικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της αποδημίας.....	473
9. Αποδημία και ζωή των ανθρώπων.....	473
10. Η εισροή μεταναστών και προσφύγων.....	474
11. Ο πληθυσμός της Ελλάδας στο μέλλον.....	476
12. Θετικές ενέργειες κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	477
13. Αρχίζει η ανάκαμψη της οικονομίας;.....	478
14. Ανάγκη για μία διαφορετική πολιτική.....	479
Α. Η ενδεικνυόμενη πολιτική για τα χρέη της Γερμανίας προς την Ελλάδα.....	481
Β. Η πολιτική για την ανάπτυξη.....	483
15. Ο πληθυσμός της Ελλάδας υπό διωγμόν.....	486

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	503
--	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΛΥΤΕΚΝΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ (ΑΣΠΕ).....	505
I. ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΕΥΝΟΪΚΩΝ ΡΥΘΜΙΣΕΩΝ.....	505
II. ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΔΟΜΑΤΩΝ.....	510
III. ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΟΛΥΤΕΚΝΩΝ.....	511

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ (ΣΚΑ) ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙΚΟΠΩΝ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ.....	513
1. Οι θεσμοθετημένες μεταρρυθμίσεις του ΣΚΑ.....	513
1.1. Οι Νόμοι που ψηφίστηκαν πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	513
1.2. Οι περικοπές των συντάξεων.....	514
1.3. Η αντισυνταγματικότητα των Νόμων.....	517
1.3.1. Αποφάσεις Ελεγκτικού Συνεδρίου.....	517
1.3.2. Αποφάσεις Συμβουλίου Επικρατείας (Σ.τ.Ε.).....	517
1.3.3. Αποφάσεις Διοικητικών Δικαστηρίων.....	518
1.3.4. Οι απόψεις της Επιστημονικής Επιτροπής της Βουλής.....	518

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙV

ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΜΒΛΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	519
1. Οι έρευνες και μελέτες για την αντισύλληψη στην Ελλάδα.....	519
1.1. Πριν από την κρίση.....	519
1.2. Οι έρευνες κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	525
2. Έρευνες και μελέτες για την άμβλωση στην Ελλάδα.....	527
2.1. Υπολογισμοί για τον αριθμό και τη συχνότητα των άμβλώσεων πριν από την κρίση.....	527
2.2. Άμβλώσεις κατά τη διάρκεια της κρίσης.....	532

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V

ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ ΕΕ. ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	535
--	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ.	537
ΞΕΝΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ.	563

ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ	571
--	-----

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Πρόλογος.	645
Εισαγωγή.	648
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Ο Συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας και η διάρθρωσή του.	660
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας στην περίοδο 1828-2017.	660
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η κατανομή του πληθυσμού κατά φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση.	662
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η εσωτερική μετανάστευση και η κατανομή του πληθυσμού στον ελληνικό χώρο.	665
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η Φυσική κίνηση του πληθυσμού.	672
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η εξέλιξη της φυσικής κίνησης του πληθυσμού.	672
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Γαμηλιότητα και Διαζυγιότητα.	673
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Η Γεννητικότητα και η Γονιμότητα.	676
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Τα μέσα περιορισμού των γεννήσεων.	678
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ: Τα αίτια και οι επιπτώσεις της μείωσης των γεννήσεων.	682
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ: Θνησιμότητα, Νοσηρότητα και Υγεία.	689
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: Η γήρανση του πληθυσμού της Ελλάδας.	699
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: Η Μεταναστευτική κίνηση.	708
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ: Η Αποδημία.	709
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ: Η εισροή μεταναστών και προσφύγων.	717
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟΤΡΙΤΟ: Ανακεφαλαίωση και Συμπεράσματα.	728
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I: Περιφέρειες, Περιφερειακές ενότητες της Ελλάδας.	730
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: Ανωτάτη Συνομοσπονδία Πολιτεχνών Ελλάδας (ΑΣΠΕ).	731
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III: Μεταρρυθμίσεις του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης (ΣΚΑ) και Νομοθεσία περικοπών των Συντάξεων.	731
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV: Έρευνες για αντισύλληψη και αμβλώσεις στην Ελλάδα.	732

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ, ΗΛΙΚΙΑ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ

Ενώ υπάρχουν στοιχεία για την κατανομή του πληθυσμού κατά φύλο από το 1870, στοιχεία για την ηλικία καταγράφονται από τη μεταπολεμική περίοδο, ενώ για την οικογενειακή κατάσταση και τα νοικοκυριά από το 1961.

Στη διαδρομή των χρόνων η κατανομή του Ελληνικού πληθυσμού κατά φύλο και ηλικία παρουσίασε διακυμάνσεις και μεταβολές. Όχι μόνο ποσοτικές μεταβολές, σημειώθηκαν στην οικογενειακή κατάσταση, στην οικογένεια και στα νοικοκυριά της Ελλάδας.

1. Ο πληθυσμός της Ελλάδας κατά φύλο και ομάδες ηλικιών.

Η κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας κατά φύλο και διεθνείς συγκρίσεις παρουσιάζονται στους Πίνακες 1.2.1. και 1.2.2. που επισυνάπτονται σε ιδιαίτερο Κεφάλαιο στο τέλος του βιβλίου, και στην εικόνα 3.

1.1. Η εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας κατά φύλο και διεθνείς συγκρίσεις.

Μεταβολή στην αριθμητική υπεροχή των 2 φύλων. Μέχρι το 1907 υπερερεύσαν αριθμητικά οι άνδρες. Στις Απογραφές των ετών 1920 και 1928 άνδρες και γυναίκες αποτελούσαν το 50% του συνολικού πληθυσμού. Στην περίοδο 1951-1971 αντιστοιχούσαν 105 γυναίκες σε 100 άνδρες εξ αιτίας της μαζικής μετανάστευσης που απορρόφησε περισσότερους άνδρες παρά γυναίκες και της υπερνησιμότητας των ανδρών. Ευνοϊκή υπήρξε μετά το 1981 η επίδραση των παλινοστούντων που συγκριτικά οι περισσότεροι ήταν άνδρες με αποτέλεσμα το 1991

να αντιστοιχούν 104 γυναίκες σε 100 άνδρες. Το 1991 στην Ελλάδα υπήρχαν 200 χιλιάδες περισσότερες γυναίκες. Ο γυναικείος πληθυσμός της χώρας ανερχόταν σε 5,2 εκατ. άτομα και ήταν μεγαλύτερος του ανδρικού που έφτανε τα 5,0 εκατ. Το 2001 τον συνολικό πληθυσμό αποτελούσαν 5,4 εκατ. άνδρες και 5,5 εκατ. γυναίκες. Η διαφορά γυναικών-ανδρών μειώθηκε σε 107 χιλιάδες και αντιστοιχούσαν 102 γυναίκες σε 100 άνδρες. Ευνοϊκή σ' αυτή την εξέλιξη υπήρξε η εισροή μεταναστών που συγκριτικά οι περισσότεροι ήταν άνδρες και ο περιορισμός της διαφοράς στην προσδοκώμενη ζωή ανδρών και γυναικών. Το 2011 οι άνδρες μειώθηκαν σε 5,3 εκατ. και οι γυναίκες σχεδόν σταθεροποιήθηκαν σε 5,5 εκατ., η διαφορά μεταξύ των δύο φύλων αυξήθηκε σε 210 χιλιάδες και αντιστοιχούσαν 104 γυναίκες σε 100 άνδρες. (Βλ. Πίνακα Ι.2.1).

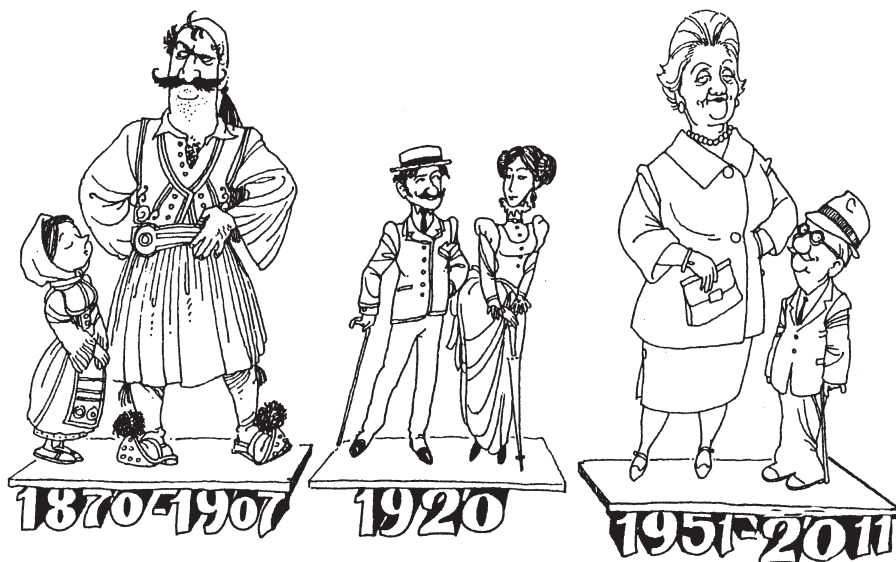
Διεθνείς συγκρίσεις. Ο Πίνακας Ι.2.2 δείχνει την αναλογία των δύο φύλων και τον αριθμό των γυναικών που αναλογούν σε 100 άνδρες στις χώρες της ΕΕ το 2015. Η Λετονία είναι η χώρα με τις περισσότερες γυναίκες και ακολουθείται από τις υπόλοιπες χώρες της Βαλτικής (Λιθουανία, Εσθονία) και την Ουγγαρία, όπου αναλογούν πάνω από 110 γυναίκες σε 100 άνδρες. Η μόνη χώρα της ΕΕ, όπου υπερτερούν οι άνδρες είναι η Κύπρος. Στην Ελλάδα η αναλογία των δύο φύλων είναι 97,51% και αναλογούν 102,5 γυναίκες σε 100 άνδρες. Επομένως, στις χώρες της ΕΕ η Ελλάδα βρίσκεται σε σχετικά καλή θέση στην αναλογία των φύλων και στις γυναίκες ανά 100 άνδρες.

1.2. Η εξέλιξη της πυραμίδας του πληθυσμού της Ελλάδας.

Η πυραμίδα ηλικιών είναι η γραφική απεικόνιση της κατανομής του πληθυσμού κατά φύλο και ηλικία. Περιγράφει τη σύνθεση του πληθυσμού μιας χώρας κατά φύλο και πενταετείς ομάδες ηλικιών, όπως αποτυπώνεται μία ορισμένη στιγμή, π.χ. την ημέρα της Απογραφής, την 1η Ιανουαρίου ενός έτους ή άλλη ημερομηνία. Οι πυραμίδες έχουν διαφορετικές μορφές, παρουσιάζουν εγχοπές, οι οποίες εμφανίζουν τις επιπτώσεις δημογραφικών, πολιτικών, οικονομικών γεγονότων που επηρέασαν τον πληθυσμό. Αντικατοπτρίζουν τις εξελίξεις της γαμνηλιότητας, της γεννητικότητας και της μεταναστευτικής κίνησης. Πόλεμοι, λιμοί, επιδημίες, μαζικές εκτοπίσεις πληθυσμών αλλοιώνουν την ισορροπία της πυραμίδας, προκαλούν τα λεγόμενα δημογραφικά τραύματα, σηματοδοτούν αρνητικά το παρελθόν και προδιαγράφουν δυσοίωνα το μέλλον του πληθυσμού.¹

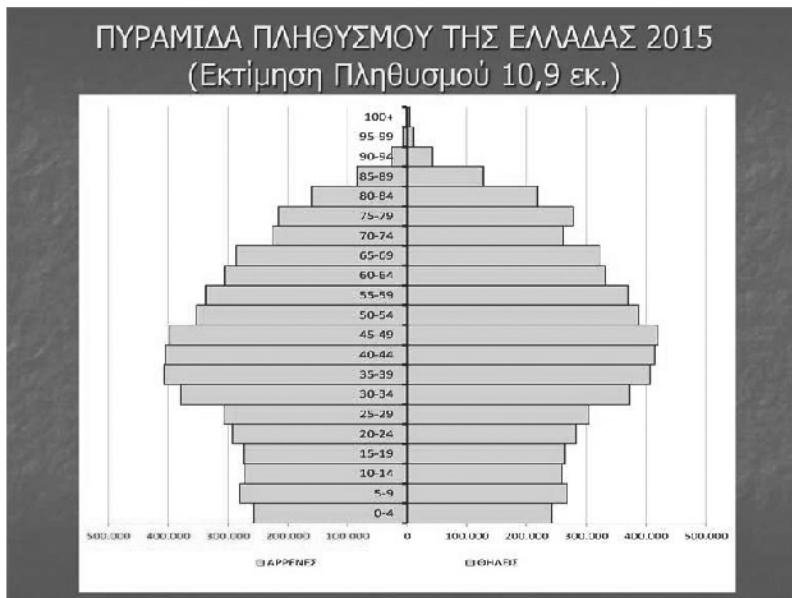
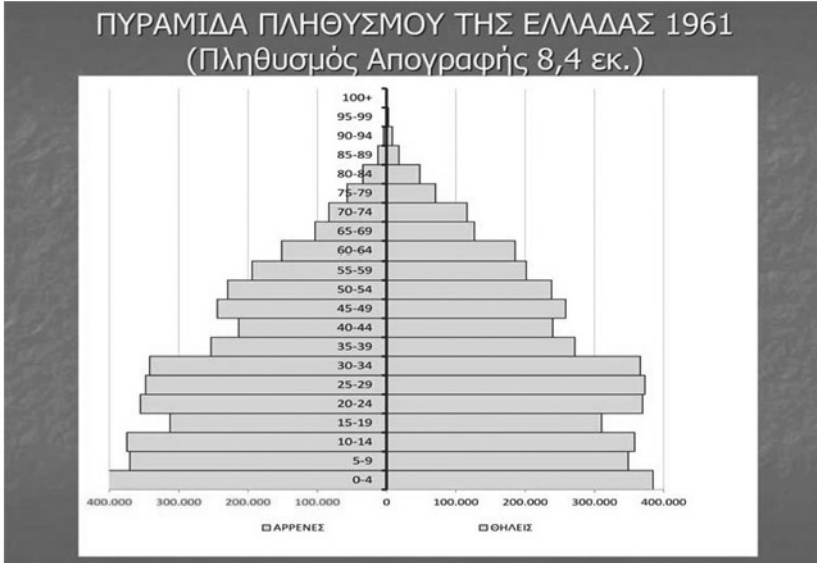
Η ερμηνεία της μορφής των πυραμίδων. Το Σχήμα 1.2.1. συγκρίνει τις πυραμίδες των ετών 1961 και 2015. Παρατηρείται μετάβαση του Ελληνικού πληθυσμού από ένα σχετικά νεανικό πληθυσμό το 1961, μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου σε ένα μάλιστα γεροντικό πληθυσμό το

2015. Η πυραμίδα του 1961 είχε τη μορφή ενός ισοσκελούς τριγώνου, ενώ η πυραμίδα του 2015 ενός πυρηνικού μανιταριού.²

Εικόνα 3

Σχήμα Ι.2.1.
Πυραμίδες Ηλικιών της Ελλάδας 1961, 2015.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

1.3. Εξέλιξη της ποσοστιαίας αναλογίας του πληθυσμού της Ελλάδας στην περίοδο 1951-2011.

Ο Πίνακας 1.2.3 δείχνει ότι μέσα σε 60 χρόνια ο πληθυσμός των παιδιών μειώθηκε στο μισό (από 28,8% σε 14,5%), ο πληθυσμός των ενηλίκων αποτελεί περίπου τα 2/3 του συνολικού πληθυσμού, αν και γνώρισε μικρές αυξομειώσεις κατά τη διάρκεια της περιόδου και το ποσοστό των ηλικιωμένων σχεδόν τριπλασιάστηκε (από 6,7% σε 19,5%). Ο πληθυσμός της Ελλάδας γερνάει με ταχύ ρυθμό και βασική αιτία της γήρανσης είναι η μείωση της αναλογίας των νηπίων και παιδιών και η αύξηση της προσδοκώμενης ζωής κατά τη γέννηση και στις μεγάλες ηλικίες.

Ο Πίνακας 1.2.4 δείχνει μία διαφορετική κατανομή του πληθυσμού ανά δεκαετίες ομάδες ηλικιών κατά τις δύο τελευταίες απογραφές. Μειώθηκε σημαντικά ο αριθμός των νέων κάτω των 20 ετών, γεγονός που αποδίδεται στη μείωση των γεννήσεων και ελαττώθηκε κάπως ο αριθμός των ενηλίκων 20-59 ετών. Αντίθετα, αυξήθηκε η αναλογία των ατόμων 60 ετών και άνω όταν ο συνολικός πληθυσμός μειώθηκε κατά 1,3%.

Εικόνα 4

1.4. Η εξέλιξη του αριθμού νηπίων και παιδιών κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Ο Πίνακας Ι.2.5, δείχνει ότι ο αριθμός των παιδιών ηλικίας 0-14 ετών μειώθηκε στην περίοδο της κρίσης 2009-2015 κατά 20.987 άτομα. Η μεγαλύτερη μείωση υπήρξε εκείνη του αριθμού των νηπίων 0-4 ετών κατά 21.476 νήπια ενώ η μείωση των παιδιών ηλικίας 5-14 ετών ανήλθε μόνο σε 489 άτομα.

1.5. Η μέση ηλικία του πληθυσμού στην Ελλάδα.

Εξέλιξη της μέσης ηλικίας. Στην Ελλάδα σημείωσε εντυπωσιακή αύξηση: από 27,8 έτη το 1961 έφτασε τα 41,5 έτη το 2011. (Βλ. Πίνακα Ι.2.6).

Η μέση ηλικία κατά περιφέρειες. Το 2011 η μέση ηλικία του μόνιμου πληθυσμού ήταν στο σύνολο της χώρας 41,9 έτη, αλλά υπήρχαν σημαντικές διαφορές κατά περιφέρειες. Στην περιφέρεια της Ηπείρου εμφανίζεται η μεγαλύτερη μέση ηλικία (44,2 έτη) και στην περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου η μικρότερη (39,8 έτη). Από τη μελέτη των αποτελεσμάτων ανά περιφερειακή ενότητα προκύπτει, επίσης, την περιφερειακή ενότητα Μυκόνου να παρουσιάζει την μικρότερη μέση ηλικία κατοίκων (37,0 έτη) και την περιφερειακή ενότητα Ευρυτανίας να παρουσιάζει τη μεγαλύτερη (48,9 έτη).³

1.6. Πληθυσμός άνω και κάτω των 50 ετών.⁴

Ελληνική μελέτη για την περίοδο 2001-2011⁵ που συμφωνεί με παλαιότερες και πρόσφατες μελέτες για πολλές χώρες της ΕΕ έδειξε ότι η μεγάλη μείωση του πληθυσμού ηλικίας κάτω των 50 ετών και η αύξηση του πληθυσμού άνω των 50 ετών μειώνει τις αναπτυξιακές δυνατότητες και προοπτικές της Ελλάδας.

1.7. Παράγοντες που επηρεάζουν την κατανομή του πληθυσμού κατά φύλο στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα η παιδική ηλικία, η νεότητα και το γήρας τελούν υπό την προστασία του κράτους (άρθρο 21 παρ. 1 και 3).

Η υψηλότερη θνησιμότητα των ανδρών, η μεταναστευτική κίνηση είναι οι δύο δημογραφικοί παράγοντες που συμβάλλουν στη διαφοροποίηση της διάρθρωσης του πληθυσμού κατά φύλο και ηλικία. Επί πλέον, οι ληξιαρχικές καταγραφές ευθύνονται, αλλά συνεχώς λιγότερο με την πάροδο του χρόνου.

Η υπερθνησιμότητα των ανδρών. Σύμφωνα με στατιστικό Νόμο που πρώτος διατύπωσε ο Graunt,⁶ Νόμος που επιβεβαιώνεται από τις στατιστικές μετρήσεις όλων

των χωρών, ο κανόνας είναι ότι γεννιούνται περισσότερα αγόρια παρά κορίτσια.⁷ Ωστόσο, στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες, όπου και στα δύο φύλα παρέχεται η ίδια προσεκτική φροντίδα, είναι μεγαλύτερη η θνησιμότητα του ανδρικού φύλου. Έτσι, η αρχική υπεροχή των αγοριών μειώνεται προοδευτικά με αποτέλεσμα στις μεσαίες και μεγάλες ομάδες ηλικιών να υπερτερούν αριθμητικά οι γυναίκες.

Η αποδημία. Μία από τις πιο οδυνηρές συνέπειες της μετανάστευσης στο εξωτερικό είναι η διατάραξη της ισορροπίας των φύλων. Στην Ελλάδα στη μεταπολεμική περίοδο οι περισσότεροι μετανάστες ήταν άνδρες, νέοι, που προέρχονταν από τις αγροτικές περιοχές με αποτέλεσμα η μεγάλη αριθμητική υπεροχή των γυναικών στις μεγάλες ηλικίες και στις αγροτικές περιοχές να οφείλεται και στη μετανάστευση. Από τη δεκαετία του 1990 και ιδιαίτερα στην περίοδο της κρίσης παρατηρείται έντονη αποδημία, όπου οι περισσότεροι είναι άνδρες αλλά δεν υστερεί σημαντικά και ο αριθμός των γυναικών.⁸

Η βελτίωση της προσδοκώμενης ζωής κατά τη γέννηση και σε μεγάλες ηλικίες.⁹

Ο λογιστικός παράγοντας. Η αμέλεια στη πληθυσμιακή καταγραφή της γέννησης και του θανάτου των γυναικών, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές αποτελεί κύρια αιτία της αριθμητικής υπεροχής των ανδρών πριν από το 1907. Έκτοτε οι πληθυσμιακές καταγραφές έχουν βελτιωθεί και η νοοτροπία έχει αλλάξει με συνέπεια την ορθότερη απεικόνιση των μεταβολών του πληθυσμού. Φαίνεται, ωστόσο, ότι τα «λογιστικά» σφάλματα δεν έχουν τελείως εκλείψει.

Τα δημογραφικά αίτια της μείωσης του πληθυσμού των νέων και της αύξησης του πληθυσμού των ηλικιωμένων στη μεταπολεμική περίοδο.

Η πολύ μεγάλη μείωση του πληθυσμού ηλικίας 0-49 ετών, οφείλεται στη μείωση των γεννήσεων και στην αποδημία ενώ η αύξηση του πληθυσμού 50 ετών και άνω αποδίδεται στη γήρανση του πληθυσμού.¹⁰

1.8. Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της διάρθρωσης του πληθυσμού κατά φύλο και ηλικία με οικονομικά και κοινωνικά φαινόμενα.

Οι γυναίκες εξακολουθούν σε όλες τις χώρες της Ευρώπης, σε διαφορετικό βαθμό και έκταση, να υφίστανται πολλές διακρίσεις. Σύμφωνα με την *Έκθεση Ισότητας των Φύλων* της Ευρωπαϊκής Επιτροπής,¹¹ οι γυναίκες και στον 21ο αιώνα εξακολουθούν να αποτελούν την πλειοψηφία των οικονομικά ανενεργών ατόμων, να είναι πιο ευάλωτες στη φτώχεια, στον κοινωνικό αποκλεισμό και στη βία και να αντιμετωπίζουν ακόμα μεγαλύτερες οικονομικές δυσχέρειες, όταν είναι ηλικιωμένες, ζουν μόνες τους ή έχουν χωρίσει. Στην Ελλάδα αν και η προώθηση της ουσιαστικής και πλήρους ισότητας αποτελεί επιταγή του Συντάγματος (Άρθρο 116.2) εντούτοις, εξακολουθούν να υπάρχουν πολλές διακρίσεις εις βάρος των γυναικών.